

SZYMON STAROWOLSKI

WYBÓR Z PISM

PRZEKŁAD TEKSTÓW ŁACIŃSKICH, WYBÓR I OPRACOWANIE
IGNACY LEWANDOWSKI

WROCLAW—WARSZAWA—KRAKÓW
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH — WYDAWNICTWO

SPIS TREŚCI

WSTĘP. Napisał Ignacy Lewandowski	VII
I. Rzeczpospolita szlachecka w pierwszej połowie XVII wieku	VIII
Sytuacja polityczna	VIII
Kryzys w polityce wewnętrznej	XII
Mentalność szlachecka	XIII
Kontrrreformacja	XIV
Szkolnictwo i nauka	XV
Literatura piękna	XVII
II. Żywoł Szymona Starowolskiego	XIX
Pochodzenie i rodzina	XIX
Młodość	XXI
Dworzanin Jana Zamoyskiego	XXI
Na dworze Ostrogskich. Pierwsza podróż na Zachód	XXII
Studia na Akademii Krakowskiej	XXIV
W Wąchocku	XXVII
Sekretarz i historiograf Chodkiewicza	XXVII
Mecenat Mikołaja Wolskiego	XXVIII
Druga i trzecia podróż na Zachód	XXIX
U Konięcpolskich. Czwarta podróż na Zachód	XXX
Wśród dworzan biskupa Zadzika	XXXI
Kantor tarnowski	XXXII
Piąta podróż zagraniczna	XXXIII
Kanonja wawelska	XXXIII
Ostatnie chwile życia	XXXV
III. Przegląd twórczości	XXXVII
Uwagi ogólne	XXXVII
Pisma naukowe	XXXIX
1. Historiografia	XXXIX

2. Prawo	LIII
3. Geografia polityczna	LV
4. Wojskowość	LIX
5. Ekonomia	LXI
6. Muzyka	LXIII
Piśmiennictwo polityczne.	LXV
1. Pisma z zakresu polityki zewnętrznej. Turcyki	LXV
2. Obrona dobrego imienia Polski	LXIX
3. Pisma dotyczące polityki wewnętrznej. Obrona chłopów	LXXII
Stacje żołnierskie	LXXIII
Ideał rycerza-szlachcica	LXXIV
Naprawa Rzeczypospolitej	LXXVII
Stosunek do różnowierców	LXXXIV
Lament	LXXXVI
Twórczość oratorska	LXXXIX
Pochwały instytucji	LXXXIX
Pochwały osób żyjących	XCI
Pochwały osób zmarłych	XCIH
Panegiryki na cześć Marii Panny i świętych	XCV
Zbiory kazań	XCVII
IV. Losy spuścizny Starowolskiego	C
Wydania	C
Przekłady	CI
Wzory i idee	CIII
Źródło informacji	CV
Starowolski w oczach potomnych	CVIII
Nota wydawnicza	CXV
BIBLIOGRAFIA	CXVI

WYBÓR Z PISM

Strawa historyczna (1620)	3
Życzliwemu czytelnikowi przesyłam pozdrowienie	5

Rozdział VIII. Krótko zebrane zarzuty przeciw historii	9
Rozdział X. Definicja, pochwała i sposób pisania prawdziwej historii	16
Rozdział XIII. Drugi, ogólniejszy podział historii oraz propozycja, jakich historyków i w jakiej materii należy czytać	21
Setnik pisarzy polskich (1625)	28
I. Stanisław Hozjusz	28
IX. Marcin Kromer	33
XIX. Jan Zamoyski	37
XXIII. Jan Kochanowski	42
XXVII. Klemens Janicki	48
LX. Andrzej Modrzewski	50
LXVIII. Jakub Wujek	51
LXXVIII. Józef Struś	54
Wojownicy sarmaccy (1631)	57
I. Mieszko I	60
II. Włodzimierz	63
XVIII. Król Przemysł	66
XXII. Władysław Jagiełło	70
XXXII. Zawisza Czarny	75
CXXIV. Piotr Sahajdaczny	77
CXXVI. Stanisław Żółkiewski	79
Żywoty biskupów krakowskich (1656)	84
II. Święty Stanisław, męczennik, biskup krakowski.	84
XVII. Wincenty Kadłubek, biskup krakowski.	88
LVII. Jakub Zadzik, biskup krakowski, książę siewierski.	92
Nagrobki Sarmatów (1655)	99
I. Jan Długosz	103
II. Barbara Radziwiłłówna	103
III. Epitafium Owidiusza Nazona	104
IV. Bazyli i Zofia Starowolscy	104
V. Samuel, Jan, Hieronim, Aleksander Starowolscy	105
VI. Bolesław Chrobry	106

VII. Jakub Potocki z Potoka	107
VIII. Jan Ostroróg	109
IX. Erazm z Kretkowa	110
X. Bona, królowa Polski	111
Polska albo opisanie Królestwa Polskiego (1632)	113
Położenie Polski	114
Wielkopolska	117
Litwa	122
Pomorze	126
Charakter Polaków	130
O sztuce prowadzenia wojen osiem ksiąg (1639)	133
Ks. VI, rozdz. III. O podstępach stosowanych podczas bitwy	133
Dyskurs o monecie (1645)	147
Pobudka abo rada na zniesienie Tatarów perekopskich (1618)	158
Votum o naprawie Rzeczypospolitej (1625)	177
Przedmowa	177
O zniesieniu próżnowania	181
Mowa przeciw oszczercom Polski (1631)	185
Zguba ojczyzny — stacyja (1632)	194
Dwór cesarza tureckiego i rezydencyja jego w Konstantynopolu (1646)	209
Rozdział I. O położeniu miasta Konstantynopola i budynkach jego co przedniejszych	209
Rozdział II. O boźnicach abo moscheach tureckich	214
Rozdział III. O kościołach chrześcijańskich	219
Rozdział IV. O murach, bramach, rynkach i kramach kupieckich	221
Rozdział VIII. O pałacu abo szaraju cesarza tureckiego.	225
Rozdział XVII. O zabawach cesarskich w szaraju	230
Prawy rycerz (1648)	233
Do szlchetnego rycerstwa wszystkich prowincyj koronnych	233
Opisania prawego rycerza	235
Rozdział I. O zacności stanu rycerskiego	235

Rozdział II. O intencji prawego rycerza	239
Rozdział VIII. O zachowaniu się prawego rycerza po wygranej bitwie	243
Rozdział IX. O miłości rycerza prawego ku ojczyźnie	248
Robak sumnienia złego (ok. 1648)	252
Autor do łaskawego Czytelnika	253
Rozdział I. Iż robak sumnienia złego jest szkodą wielką prywatną i jako człowieka grzesznego wewnątrz gryzie.	255
Rozdział II. O szkodach, które czyni robak złego sumnienia w Królestwie i wszytkiej Rzeczypospolitej	259
Rozdział III. Robak złego sumnienia w stanie szlacheckim, gdy w nim niektórzy nieszlachetnie żyją	263
Rozdział V. Robak zły, gdy panowie na poddane swoje ciężary niesłuszne kładą i jako z niewolnikami sobie postępują	266
Prywat Polską kieruje (1623)	274
Do Czytelnika	274
Prywat Polską kieruje	275
Reformacja obyczajów polskich (ok. 1650)	286
Rozdział I. O warowaniu się pychy i wszelkiej wyniosłości.	286
Rozdział II. O bojaźni Bożej i zachowaniu wiary świętej katolickiej	293
Rozdział III. O miłości ojczyzny i dobra pospolitego	297
Rozdział IV. O zgodzie zobopólnej wszytkich obywatelów koronnych	305
Rozdział V. O wolności bez swejwoli	309
Lament utrapionej Matki Korony Polskiej (1655).	317
Pochwała Uniwersytetu Krakowskiego za cnotę, pobożność i naukę (1639)	344
Świątelnica Pańska zamykająca w sobie kazania na uroczystości świąt całego roku (1645)	357
Do Czytelnika Łaskawego	357
Na dzień Stanisława św. kazanie pierwsze — wtóra część. Jako poddani tak świeckim, jako też i duchownym	

przełożonym. powinni uczciwość i posłuszeństwo. . .	360
Arka Testamentu zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku (1648, cz. 1)	366
Na szóstą niedzielę po Św. Trójcy: O zacności i szlachectwie chrześcijańskim	366
Indeks osób	373
Spis ilustracji	392